

moje chytrá knížka

aneb jak Matěj s Klárkou letěli balonem

Jiří Chalupa

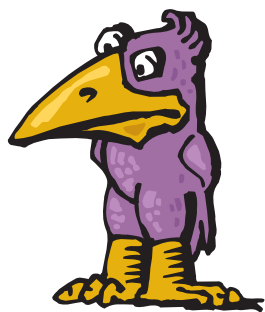
ilustroval Kameel Machart

Machart

Michael

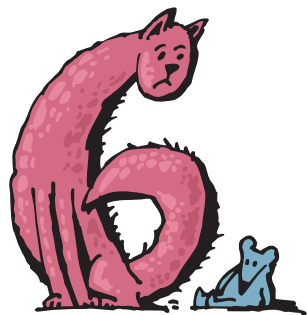
© Jiří Chalupa, 2011

Illustrations © Kameel Machart, 2004

ISBN: 978-80-87517-17-8

moje chytrá knížka

aneb jak Matěj s Klárkou letěli balonem

Jiří Chalupa

ilustroval Kameel Machart

Obsah

1	Někde se začít musí aneb Neří prostě důvodu, proč se vyhnout úvodu	6
	Základní zkouška pilotů balonu aneb Obstojíš i ty?	7
2	Tajemství podivného mužička aneb Co všechno je vidět shora	9
	Docela malá encyklopedie pro ty, kteří chtějí vědět víc	13
	Vyzkoušej si, co už víš	15
3	Tajemství balonové země aneb Jak letěli ještě výš	16
	Docela malá encyklopedie pro ty, kteří chtějí vědět víc	20
4	Výlet do starých časů aneb V minulosti poučení najdeš dosti.	22
	Pravěk	24
	Starověk	26
	Středověk	30
	Novověk	32
	Moderní doba	34
	Docela malá encyklopedie pro ty, kteří chtějí vědět víc	34
5	Tajemství létání aneb Jak Matěj upustil vajíčko	38
	Docela malá encyklopedie pro ty, kteří chtějí vědět víc	42
	Vánoce, Vánoce přicházejí...!	43
6	Tajemství úsměvu aneb Jak se vyhnou bouři	45
	Docela malá encyklopedie pro ty, kteří chtějí vědět víc	51

7	Každý člověk dobře ví, že život má svá tajemství	53
	Co se dalo vidět v prvním hrníčku aneb Tajemství narození.	54
	Co se dalo vidět ve druhém hrníčku aneb Tajemství šťastného života	56
	Co se dalo vidět ve třetím hrníčku aneb Tajemství zdraví	59
	Co se dalo vidět ve čtvrtém hrníčku aneb Tajemství stáří.	63
	Co se dalo vidět v pátém hrníčku aneb Tajemství zakázaných komnat.	65
	Docela malá encyklopedie pro ty, kteří chtějí vědět víc	66
8	Zelená barva tě posílí aneb Bez rostlin bychom na světě nebyli	68
	Docela malá encyklopedie pro ty, kteří chtějí vědět víc	74
9	Na světě nejsme sami aneb Cesta za těmi, co na Zemi žijí s námi.	77
	Živočichové, kteří nemají žádnou kostru, a přesto mnohé dokáží.	78
	Živočichové, kteří mají tělo více členité, a proto se jim říká členovci	79
	Živočichové, kteří mají v těle páteř složenou z obratlů, a proto se jim říká obratlovci	81
	Vyzkoušej si, co už víš	86
	Docela malá encyklopedie pro ty, kteří chtějí vědět víc	88
10	Blíží se konec aneb Ještě rychle zkusíme, co nového umíme	90
	Závěrečná zkouška aneb Vzhůru k prázdninám!	92

1) Někde se začít musí *aneb Není prostě důvodu, proč se vyhnout úvodu*

*Klikatí se cestička,
roste u ní hruštička,
druhá míří s kopce,
běží po ní ovce,
třetí vede přes louku,
jde tudy pán v klobouku.
Pokud tě nohy nebolí,
vydej se čtvrtou: do školy.*

„Už je to zase tady,“ řekla smutně Klárka.
„Prázdniny by měly trvat aspoň rok,“
mudroval Matěj.
Pomalou, loudavě, krok za krokem se blí-
žili ke škole. Vtom něco zapípalo.
„Píp, píp, píp!“
Matěj i Klárka to uslyšeli a zastavili se.
Po chvíli to zapípalo znova.
„Píp, píp, píp!“

„To pípá tady,“ řekl Matěj a ukazoval na
keř u cesty, „asi je tam nějaké ptáče.“

„Nebo právě narozená kočička,“ usoudila
Klárka a spolu s Matýskem hned prohlédli
celý keř i jeho okolí. Ale nenašli vůbec nic.
Ani vylíhlé ptáčátko, ani koťátko, dokonce
ani myšku nenašli. Jenom starou prošla-
panou tenisku.

„To jsem blázen,“ kroutil hlavou Matěj,
„nikde nic není. Nejspíš to uteklo.“

„Radši si pospíšíme. Ještě bychom přišli
do školy pozdě,“ dodala Klárka a oba zrych-
lili, protože přijít pozdě hned v první školní
den se opravdu nesluší. Udělali jeden nebo
dva kroky, když to za nimi zapípalo znova.

„Píp, píp, píp!“
Oba se otočili. Nikdo tam nebyl. Jen sta-
rá prošlapaná teniska ležela u cesty.

„Že by to pípala ona?“ zamyslela se Klárka.
To už Matěj tenisku zvedl a pozorně jí

prohlížel. „Mohla by být kouzelná? Ale moc
na to nevypadá.“

„Kouzelné věci na to většinou nevypa-
dají. Když si ale člověk něco moc přeje, tak
mu to splní!“ řekla moudře Klárka a vzala
si od Matýska tenisku. Potom do ní tiše
zašeptala: „Chtěla bych třeba... třeba...
třeba... letět balonem!“

Ale nic se nestalo. Teniska ani nepípla.

„Asi funguje na jiné zaříkadlo, které my
neznáme,“ řekl smutně Matěj.

„Nevadí. Aspoň jí zavážu krásnou kličku,“
uklidňovala ho Klárka a už vázala tkaničku,
která z tenisky visela.

Vtom zafoukal takový zvláštní teplý vítr.
Matěj vykulil oči.

„Po... po... podívej,“ řekl Klárce a ukazo-
val za ni. Klárka se otočila a na trávníku
mezi lavičkami se pohupoval krásný veliký
balon. U něj stál podivný hubený mužiček
s dlouhou tenkou bradkou oblečený do uni-
formy se zlatými řetízky.

„Račte nastoupit,“ řekl mužiček a Matěj
s Klárkou opatrně přelezli přes okraj koše.
Mužiček zasalutoval a obrovský balon se
tiše vznesl.

*Zajímá tě, co se dělo s Matějem a Klár-
kou dál? Budeme je společně sledovat.
Ale nebude to snadné. Chceš-li tomu,
co na své cestě balonem zažijí, dobře
porozumět, musíš na to být připraven.
Prolistuj knížku od začátku a připomeň
si, co všechno jsme si už spolu řekli.*

Základní zkouška pilotů balonu *aneb Obstojíš i ty?*

1

**Nejvyšším
představitelem
našeho státu je:**

- a) prezident
- b) král
- c) poslanec

3

**Cukr
se vyrábí:**

- a) z řepy, které se říká cukrovka
- b) z nedojedených dortů
- c) z obilí, obvykle z pšenice

5

**Na očkování
půjdeš:**

- a) na poštu
- b) do lékařské ordinace
- c) do obchodního domu

2

**O kolik čísel se
na hodinkách
posune malá
ručička za
hodinu?**

- a) o žádné, malá ručička se nepohybuje
- b) o jedno
- c) oběhne celý ciferník

4

**Který z těchto
ptáků neodlétá
na zimu do
teplých krajin:**

- a) čáp
- b) sýkorka
- c) vlaštovka

6

**Člověk má pět
smyslů: zrak,
sluch, chuť,
hmat a ... Který
je ten pátý?**

- a) dech
- b) spánek
- c) čich

7**Která z těchto plodin patří mezi ovoce?**

- a) švestka
- b) kukuřice
- c) len

9**Tvoje sestřenice je:**

- a) matka tvého otce
- b) vnučka tvé maminky
- c) dcera tvého strýce

11**Který z těchto ptáků neumí létat?**

- a) slavík
- b) pštros
- c) sova

8**Co ti říká číslo 158?**

- a) je to počet gólů, které vstřelil hokejista Jaromír Jágr v NHL
- b) je to telefonní číslo na policii, kam můžeš zavolat, když nutně potřebuješ pomoci
- c) je to počet švestkových knedlíků, které sní vaše třída k obědu ve školní jídelně

10**Tato značka znamená:**

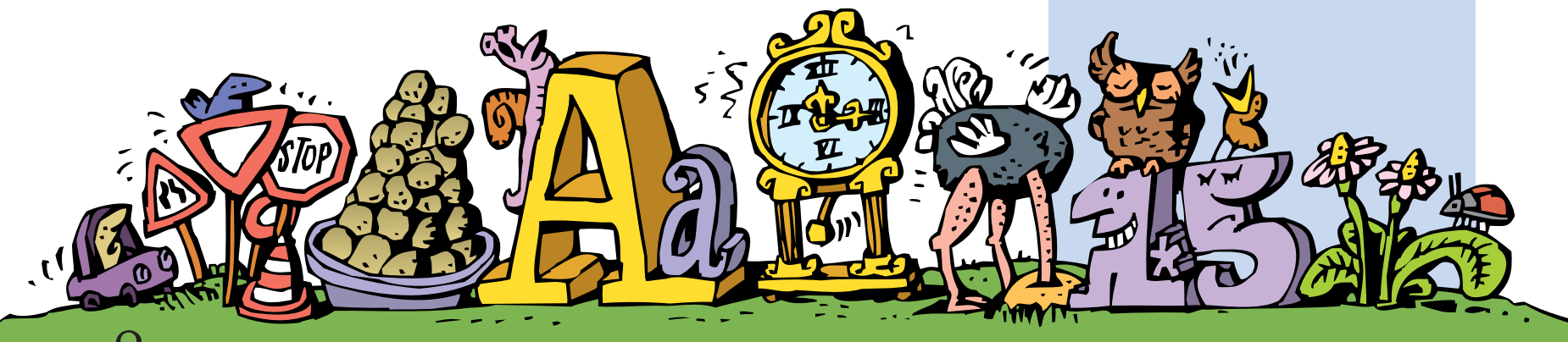
- a) dej přednost v jízdě těm, co jedou po hlavní silnici
- b) pozor, sem je zákaz vjezdu
- c) pozor, bude následovat prudký kopec

12**Pára je:**

- a) kapalina
- b) pevná látka
- c) plyn

Za každou správnou odpověď získáváš 1 bod. Kdo má méně než 6 bodů, měl by si tuhle knížku ještě jednou pozorně přečíst. Kdo má víc než 9 bodů, ten se může cestys Matějem a Klárkou směle zúčastnit.

Máš opravdu 12 bodů? Výborně! Až budeme hledat kapitána, přihlas se!

2) Tajemství podivného mužička

aneb Co všechno je vidět shora

*Karlík, malý popleta,
vyšlápl si do světa.
Když se zpátky vrátit chtěl,
odkud přišel, nevěděl.
Moudrý čáp stál opodál,
za límeček Karla vzal
a donesl ho domů.
Co pověděl mu k tomu?
Vždy si, Karle, pamatuj:
země česká, domov můj!*

Matýskovi s Klárkou vlály vlasy, protože tam nahoře, kde letěli, foukal svěží větřík.

„Podívej, tamhle je naše škola!“ volala Klárka a ukazovala na červenou střechu jednoho z velikých domů. Po cestičce šly k tomu domu děti.

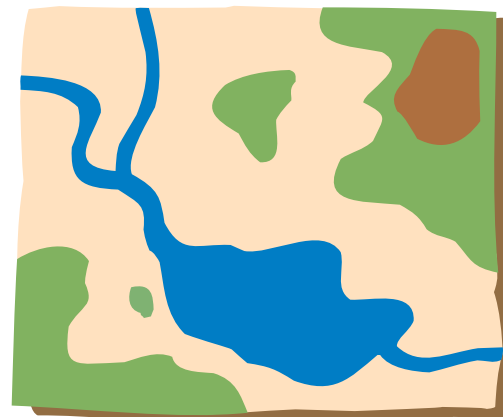
„A tamhle je kostel a ten veliký placatý dům je samoobsluha!“ radoval se Matěj.

Tenký mužiček s protáhlou bradkou si odkášlal.

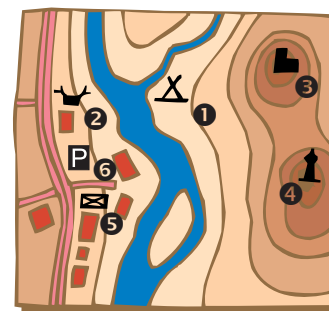
„Vidět věci shora nám často umožňuje lépe jim porozumět,“ řekl a pokračoval, „jen se dobře dívejte a říkejte, co všechno vidíte.“

A děti se dívaly a volaly, že vidí náměstí, nemocnici, nádraží, křižovatku, hlavní silnici, poštu, radnici, potok, továrnu, fotbalový stadion, park, sídliště, řeku, koupaliště, divadlo a další a další důležitá místa.

Co je to mapa?

Co znamenají barvy na mapě?

- rozhledna
- parkoviště
- hájovna
- tábořiště
- zřícenina
- pošta

Zkus určit, co znamenají jednotlivé značky. Znáš ještě jiné značky používané na mapě? Zkus si nakreslit mapu místa, ve kterém žiješ (vesnice, městečka nebo části většího města). Vyznač si na své mapě všechna pro tebe důležitá místa: školu, kino, koupaliště, ale taky bydliště všech kamarádů a kamarádek.

„Tak a teď si to pěkně zkuste nakreslit,“ řekl mužiček a zatáhl za šňůrku, aby se balon vznesl ještě výš a děti svoje město uviděly opravdu celé.

„Je moc pěkné vidět naše město jako na dlani,“ řekla Klárka.

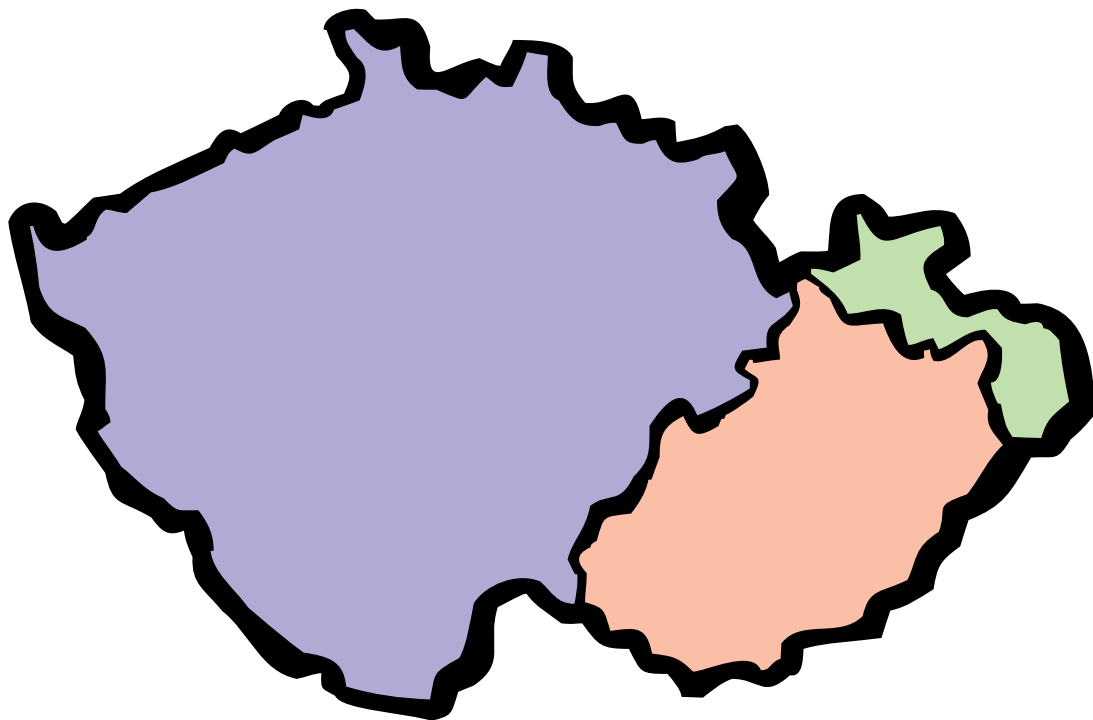
„To ano. Ale, pane, co by se stalo, kdybychom se vznesli ještě výš?“ zeptal se Matěj.

„Viděli bychom dál, to je přece jasné,“ odpověděl mužiček tiše.

A ještě než Matěj s Klárkou stačili říct svoje přání, zatáhl silně za jednu šňůru. Balon začal stoupat výš a ještě výš a ještě mnohem výš, až byl tak vysoko, že děti uviděly kraj široký, že se z jednoho konce na druhý skoro ani dohlédnout nedalo.

„Páni! Tohle je celý svět?“ zeptal se Matýšek.

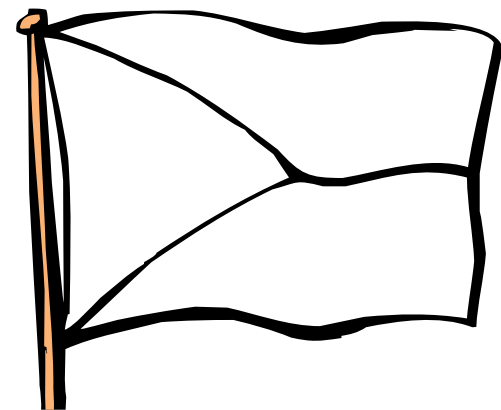
„Kdepak svět, hi, hi, hi,“ zachechtal se mužiček v uniformě, až mu zlaté řetízky zazvonily, „to je jenom naše zem.“

Urči, které barvy patří do jednotlivých polí na naší vlajce. Nakresli si ji a vybarvi tak, jak má správně vypadat.

Které ze tří zvířat na obrázku je v našem státním znaku?

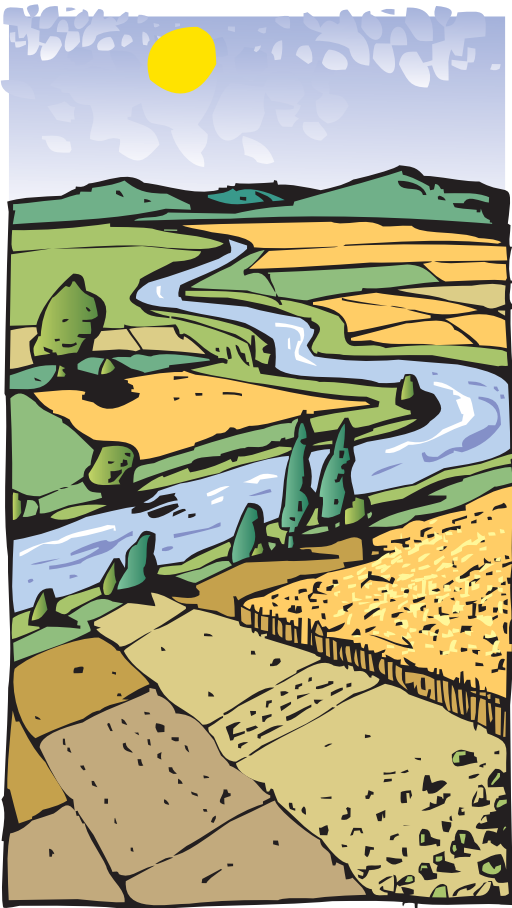
Jak se naše země jmenuje? Prohlédni si dobře její obrys a udělej tečku do místa, kde bydlíš ty. Jak se jmenuje hlavní město? Jak se jmenují jednotlivé části naší země?

Balon tiše plul vysoko nad zemí a děti se dívaly a ptaly a mužiček jim o všem ochotně povídal.

Co všechno děti viděly?

Rovina nebo nížina se často vyskytuje v okolí velkých řek. Bývá v ní úrodná půda. Proto se tu pěstuje hlavně obilí, kukuřice a často i zelenina.

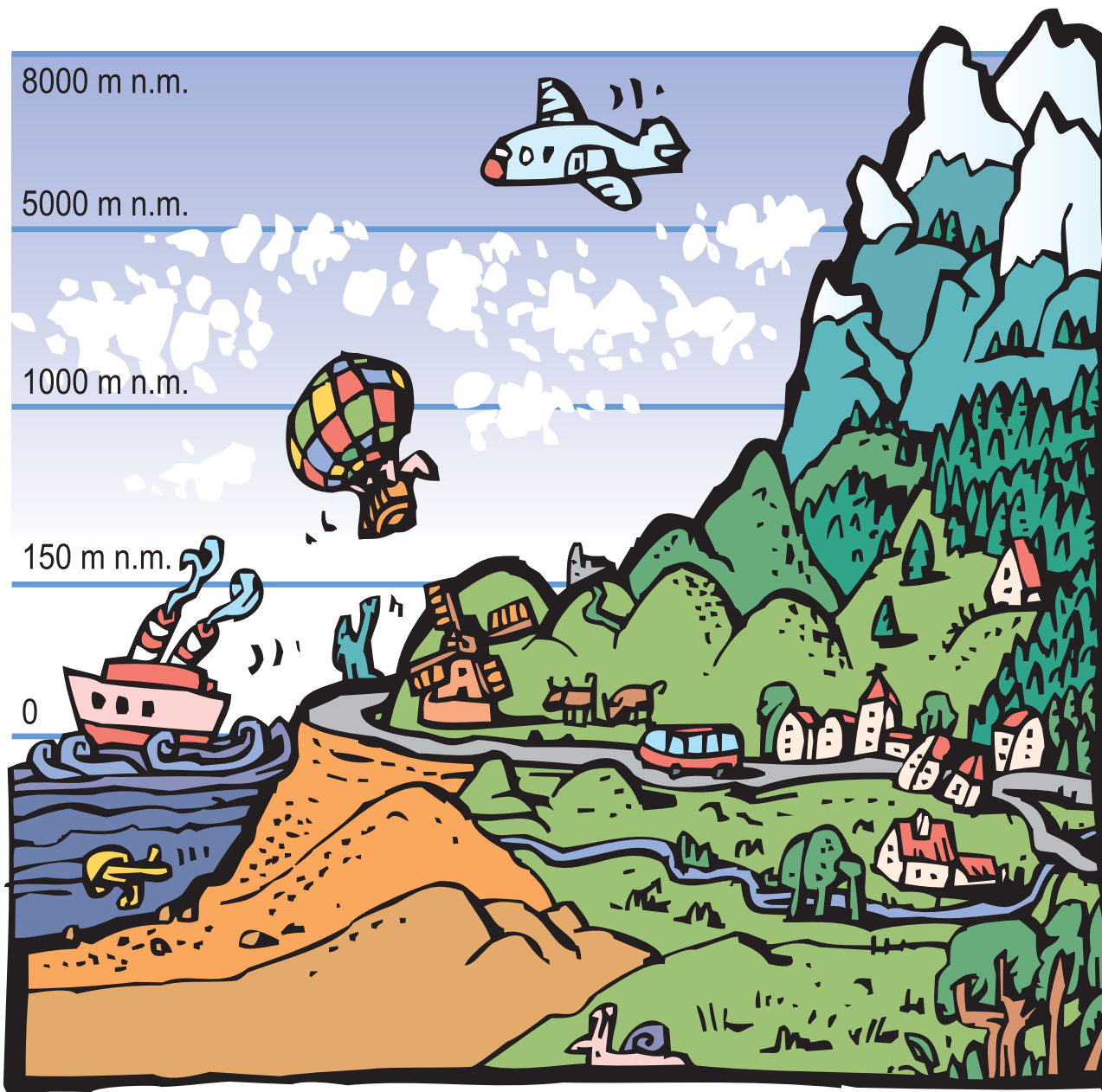

Vrchovinu nebo vysočinu tvoří skupiny nepřilíhů vysokých kopců. Ty jsou buď zalesněné nebo porostlé trávou. Také tu najdeme různá pole a políčka, na kterých se pěstují hlavně brambory a na slunečných místech také obilí. Na loukách se pase skot.

Pohoří se skládá z jednotlivých hor. Ty bývají strmé a vysoké. Obvykle je tu drsné počasí, na některých místech, která leží opravdu hodně vysoko, zůstává sníh po celý rok, i v létě. Tam, kde je to možné, chovají na horách ovce. Hlavně si ale jezdíme do hor odpočinout, nadýchat se čerstvého vzduchu a načerpat síly. V létě chodíme na horské procházky, kterým se říká túry, v zimě bývá na horách nejvíce sněhu, a tak sem jezdíme lyžovat a provozovat různé jiné zimní sporty. Musíme přitom dávat pozor, protože na horách jsme vystaveni některým nebezpečím, která nám jinde nehrozí. Takovým nebezpečím jsou třeba sněhové laviny.

Nížina, vrchovina a pohoří mají rozdílnou nadmořskou výšku.

Co to je nadmořská výška?

Moře je na Zemi nejnižší. Ať chodíme jakoukoli krajinou nebo městem, vždy jsme výš, než je hladina moře. Když si změříme, jak vysoko nad hladinou moře právě stojíme, zjistíme, v jaké nadmořské výšce se nacházíme.

Na pláži, přímo u hladiny moře, stojíme tedy 0 metrů nad mořem. Krajině do 200 metrů nad mořem se říká nížina, do 600 metrů nad mořem je vrchovina, a co je vyšší, to už jsou hory.

Podívej se na mapu a zjisti, jak se tady odlišuje nížina od vrchoviny a pohoří. Všimni si, že u nejvyšších hor bývá napsáno, jak jsou vysoké. Jejich výška je napsána číslem (například 1218) a tohle číslo vyjadřuje, kolik metrů nad mořem je vrchol hory.

Zajímavá města a místa u nás

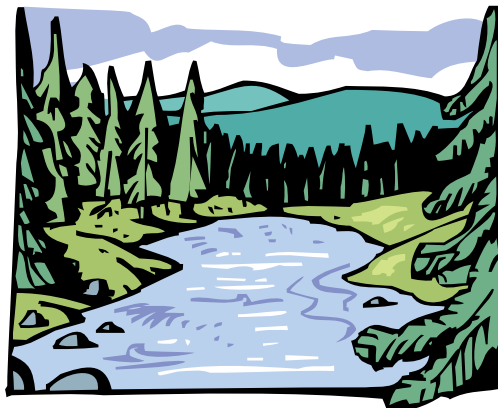
Říp je památná hora. Docela osamělá vystupuje z okolní roviny, a tak je i z velké dálky dobře vidět. Podle pověsti se tady zastavil praotec Čech a kraj kolem se mu tak zalíbil, že se právě zde se svým kmenem usídlil.

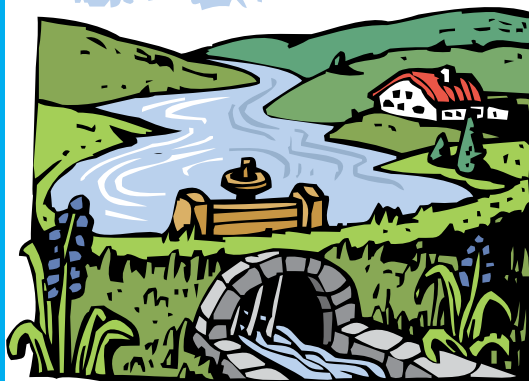
Rožmberk je náš největší rybník. Je tak veliký, že málem nedohlednete na druhý břeh. Rožmberk je stovky let starý a stejně letité jsou i duby na jeho hrázi. Co ty asi pamatují... Kapři, kteří se v Rožmberku prohánějí, tak staří nejsou. Kdepak. Čas od času se i tenhle největší rybník vyloví a jeho kapří osazenstvo putuje k nám domů na vánoční stůl.

Co ještě můžeme vidět, když se podíváme na naši zem z výšky?

Jezero vytvořila sama příroda. Můžete se s ním setkat například na horách.

Rybník udělal člověk. Často v místech, kde byly bažiny, a člověk z nich svedl vodu právě do rybníka. Tím lidé získali nový kus země a mohli si na něm zakládat pole nebo stavět obydlí. Rybníky jsou také důležité, protože se v nich chovají ryby, hlavně kapři.

Přehrada je také dílo člověka. Podobně jako my zkusíme po dešti přehradit různé malé potůčky a vytváříme tím jezírka, veliké přehradní jezero vzniklo tak, že se silnou kamennou hrází přehradila řeka. U některých přehrad jsou elektrárny, které využívají síly nahromaděné vody k výrobě elektřiny.

Potok vypadá z výšky jako tenoučká nitka. Jeho začátku se říká pramen. Od pramene potok vytéká a postupně sílí. Když prší nebo když na jaře taje sníh, stéká do něj z okolních svahů voda. Proto je v době tání nebo po deštích potok plný zurčící a divoce se valící vody. Na konci své cesty se potok vlévá do jiného, většinou silnějšího potoka nebo do řeky.

Řeka se při pohledu z balonu podobá modré stuze. Blízko svého pramene vypadá skoro jako potok. Řeka pramení většinou nahoře v horách. Její koryto bývá zpočátku úzké a voda v něm pospíchá a poskakuje přes kameny. Takovým místům se říká přeje. Jak řeka stéká dolů z hor, její koryto se postup-

Sněžka je naše nejvyšší hora, a proto je dobré si její jméno pamatovat. Kdo má opravdu dobrou paměť, ten si do ní zapíše i to, že měří 1602 metry. A co ještě? Třeba to, že Sněžka patří do pohoří, které se jmenuje Krkonoše. A to už podle jména víme, že tu žila i jedna slavná bájná osoba, totiž Krakonoš. A také, že na Sněžku vede lanovka. Až nahoru. A tak není vůbec těžké se tam podívat.

I když se tohle město jmenuje **Zlín**, zlé to tam vůbec není. Naopak. Jsou tu moderní domy, široké ulice, blízko je zoologická zahrada. Ale to hlavní je přímo ve městě. Továrny na boty. Zlín je město ševců, obuvníků a bot vůbec. Však je tady udělat dovedou. Možná právě ve Zlíně vznikla pohádka o sedmimilových botách, protože kde jinde by někdo dovedl udělat takové botky než v tomhle městě.

Vyzkoušej si, co už víš

1 *Je-li na mapě napsáno, že hora je vysoká 950 metrů, znamená to, že:*

- a) její vrchol je ve výšce 950 metrů od místa, kde se hora zvedá
- b) její vrchol je ve výšce 950 metrů nad hladinou moře
- c) cesta na její vrchol měří 950 metrů

2 *Nepřerušovaná modrá čára na mapě znamená:*

- a) lesní cestu
- b) potok
- c) trať lanovky

3 *Co se skví v sadě v textu naší hymny?*

- a) jara květ
- b) úl plný včel
- c) koš jablek

4 *Vysočina je místo, kde se u nás pěstují hlavně:*

- a) pomeranče
- b) brambory
- c) melouny

5 *Naše známé pohoří se jmenuje:*

- a) Labe
- b) Praha
- c) Beskydy

6 *Když přijedeme do Prahy, můžeme jít:*

- a) na Karlův most
- b) na Špilberk
- c) na Sněžku

7 *Rybník vytvořili:*

- a) lidé
- b) sama příroda
- c) kapři, aby se ukryli před rybáři

8 *Místo, kde jedna řeka vtéká do druhé, se nazývá:*

- a) přehrada
- b) pramen
- c) soutok

Méně než 5 správných odpovědí: pozor, musíš přidat, letět balonem je krásné, ale také náročné. A kdo letět chce, musí pro to něco udělat.